

Școala din Variaș în curgerea timpului

Prof. drd. Florin Zamfir

De cele mai multe ori contemporanii își caută în prezent temeiurile pentru acțiunile și imboldurile viitoare, eludând faptul că deși aparține temporalității, istoria subzistă perpetuu în noi și în tot ce ne înconjoară. Un spațiu atins de grația istoriei, în care timpul nu a curs întotdeauna cu platitudine, este localitatea Variaș. Această așezare aparținând Banatului de câmpie, rămâne mai ales în ce privește segmentul vechi al istoriei sale, o penumbră pe care cercetări viitoare ar putea-o transforma într-o mantie de lumină. Este cert faptul că istoria acestor locuri, a evoluat deodată cu geografia lor. Timpul a fost aici o creație a spațiului și totodată o luptă de eliberare de sub tirania lui. Din vremuri imemorabile oamenii acestui areal au înfruntat natura potrivnică, care le oferea în loc de un pământ roditor, o mulțime de mlaștini și o climă generatoare de boli. Variașul e un pământ cucerit și pe altarul căruia s-au depus nenumărate jertfe. Până spre mijlocul epocii moderne, oamenii au reușit ca niște adevărați demiurghi pământeni, să umanizeze acest spațiu geografic, dovedind că sunt mai puternici decât destinul.

Confruntându-se cu asperitățile naturii, localnicii au fost preocupați totodată de modelarea propriei naturi. Veacul al XVIII-lea supranumit „secolul luminilor”, a emanat în întreaga Europă idei generoase, izvorâte dintr-o nouă viziune asupra omului. Variașul nu a fost ocolit probabil de această ideologie, care considera cultura un factor de „luminare a omului”, iar școala, instrumentul prin care valorile culturii erau asimilate. Așa se explică faptul că pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, copiii populației sârbe din Variaș beneficiau deja de o activitate instructivă. Într-o însemnare de pe o carte bisericească, se menționează că în anul 1753 predarea religiei era asigurată de preotul Luca Stefanovici.¹ Acesta ar fi activat la Variaș între anii 1753-1756². În cartea sa „*Eparhia Timișoarei de la înființare și până în 1758*”, Dimitrie Ruvaraș arată că între anii 1756-1758, ar fi funcționat ca învățător în localitate, magistrul (dascălul) Marko, care instruia 14 elevi și pentru retribuirea căruia ei contribuiau cu câte 3 florini și două măsuri de grâu anual³.

Existența unei „școli triviale ilirice neunite”(școală ortodoxă cu trei clase) în Variaș, este menționată într-un document datat mai târziu, în 1776, extras din „*Arhiv Voivodine u Sremskim Karlovcima*” și a cărei fotocopie este păstrată actualmente în cabinetul direcțiunii. Conform acestui document, școlii i-au fost repartizate următoarele rechizite: 24 ustensile de scris, 24 tabele de calcul, 12 foarfeci pentru hârtie, 12 bricege, 72 de creioane și două suluri

de hârtie. Ca învățător este menționat Teodor Viladinovoci⁴, care ar fi profesat în localitate între anii 1776-1789⁵. Școala se afla în vechea vatră a comunei, dar neexistând date despre înfățișarea ei, se poate presupune că era ca și celelalte edificii de învățământ din acea vreme, o clădire cu două încăperi, una pentru învățător și cealaltă pentru elevi, construită din pământ bătut și acoperită cu trestie. În noua vatră a satului, școala sârbească a fost construită în sudul monumentului existent azi, care indică locul vechii biserici⁶.

După colonizarea populației germane în localitate și aceasta a fost preocupată de înființarea unei instituții de învățământ care să asigure educația copiilor de vârstă școlară. Primul învățător care a activat la școala germană se pare că a fost J. Greberhardt, care și-a desfășurat activitatea între anii 1786-1796⁷. Școala era cu o singură clasă, dar nu există date despre numărul elevilor care îi frecventau cursurile și nici mărturii care să confirme faptul că învățătorul avea calificarea necesară acestei profesii⁸. Despre aspectul primei școli nu există informații. Se menționează numai locul în care s-a construit, „la colțul sud-vestic al curții a II-a, în strada bătrână”. Clădirea nu se deosebea de celelalte case din acea vreme⁹.

În perioada când în Variaș se puneau bazele primelor forme instituționalizate de învățământ, Banatul era organizat ca domeniu al Coroanei imperiale austriece. Împăratul exercita dreptul de suveranitate al statului și calitatea de proprietar feudal deplin asupra provinciei întregi. Autonomiile instituționale sunt anulate și înlocuite printr-o administrație centralizatoare iar populația era supusă la mari obligații în folosul împăratului. Orientarea spre modernizare este însă evidentă. Se fac lucrări masive pentru desecarea mlaștinilor și amenajarea cursului râurilor. În locul întinselor terenuri mocirloase se extind culturile de cereale¹⁰.

Situația sârbilor din Banat era cu mult mai bună decât aceea a coreligionarilor lor români. La sfârșitul secolului al XVII-lea, patriarhul sârb de Ipek trece de partea austrieților și după încorporarea Banatului la Imperiul Habsburgic în anul 1718, Biserica Ortodoxă de aici, este pusă sub conducerea înalților ierarhi sârbi de la Carlovitz-localitate în care se refugiase patriarhul de teama repercursiunilor otomane¹¹. În schimbul unor servicii militare legate de sarcina de a apăra granițele imperiului, sârbii primiseră o mulțime de privilegii: scutiri de dijmă, de robotă, de dare, aveau un congres național bisericesc. Ei nu erau subordonați conducerii comitatelor, ci direct împăratului de la Viena și patriarhului sârb. Prin acordarea acestor drepturi numite și „privilegii ilirice”, Curtea de la Viena urmărea și un scop politic: să se servească de sârbi spre a tempera insistentele revendicări de independență ale nobililor unguri¹². Deputăția ilirică de Curte, a cerut cu insistență înființarea de școli românești și sârbești¹³. Ca urmare a acestor demersuri se va fi înființat probabil și prima școală sârbească

din Variaș. La această școală vor fi învățat probabil și copiii românilor care existau în localitate la acea vreme. Fiind sub ierarhie bisericească și școlară sârbă, românii ortodocși din unele sate bănățene au fost cu timpul deznaționalizați și acest fenomen e posibil să se fi petrecut și la Variaș.

Școala poporală locală se conducea după regulamentul aprobat de guvernul austriac la 14 aprilie 1774, numit „*Regulile directive pentru îmbunătățirea școlilor elementare sau triviale ilirice și valahice*”, care stabilea organizarea învățământului în școlile elementare sârbești și românești. El prevedea că în fiecare comună trebuia să se înființeze o școală trivială. Lemnele necesare pentru construirea școlii trebuia să le dea administrația domeniilor erariale, iar sătenii aveau obligația să presteze construcția edificiului. Regulamentul prevedea ca învățătorii să aibă o oarecare pregătire și să nu fie numiți în slujbă, decât după un examen care să constate pregătirea lor. Învățătorii care funcționau deja, urmau să fie supuși unui examen, iar cei necorespunzători erau îndepărtați. Se interzicea învățătorilor, să se ocupe cu comerțul sau cu meșteșugurile, pentru a îndeplini mai bine oficiul lor. Li se permitea însă să dețină și slujba de cântăreț bisericesc. Prin Regulile directive s-au dat și norme pentru salarizarea învățătorilor: satele care aveau până la 60 de numere de casă să plătească pe învățător cu 40 florini¹⁴, iar cele cu mai multe numere, cu 60 de florini anual. Administrația civilă era obligată să dea învățătorului trei lanțe de pământ arabil. În Regulile directive se indicau și obiectele de învățământ care trebuiau studiate în școli: religia și cântarea, citirea, scrierea, și socotitul (aritmetica). Ca studii în afara planului de învățământ se recomandau: economia (agricultura), creșterea vitelor și albinăritul. Se observă deci, un început de orientare realist-practică a învățământului. Inspectarea școlilor cădea în sarcina organelor civile și bisericești. Preotul și „chinezul” (primarul satului) erau obligați să viziteze școala cel puțin o dată pe lună, protopopii o dată pe fiecare trimestru, iar episcopii, o dată pe an.

Organizarea învățământului de către stat, grija pentru construcții școlare corespunzătoare, selecționarea învățătorilor și stabilirea unor norme pentru salarizarea lor, introducerea unor obiecte de învățământ cu orientare practică, au contribuit la progresul învățământului poporal, la orientarea lui realistă. Prin preponderența studiului religiei, prin drepturile acordate autorităților bisericești în controlul școlilor, învățământul poporal păstra și caracteristici feudale¹⁵.

La 6 iunie 1779, partea centrală și nordică a Banatului este încorporată la Ungaria. Întreg teritoriul actual al Timișului se afla în această situație. Structurile instituționale austriece sunt înlocuite aici treptat cu cele maghiare. Teritoriul Timișului este organizat din

nou în comitat. Coroana habsburgică renunță la calitatea de unic stăpân feudal asupra teritoriului timișean și păstrează doar autoritatea politică asupra acestuia. Va urma parcelarea terenurilor agricole și vânzarea lor unor nobili proveniți din categoriile îmbogățite după instituirea stăpânirii austriece¹⁶. Din această perioadă datează sosirea primilor coloniști germani în Variaș (1786) și tot acum începe lupta pentru îmblânzirea și modelarea naturii de pe aceste meleaguri.

După anexarea provinciei civile a Banatului la Ungaria, școlile din Variaș s-au condus după un regulament „*Ratio educationis*”, adoptat în 1777. Principiile care se aflau la baza acestui regulament, întăreau autoritatea statului în problemele de învățământ: reglementarea instruirii și educării poporului este un drept al conducerii de stat, educarea și instruirea tineretului trebuie să fie unică în toată țara, elevii trebuie să învețe în școală disciplinele care le vor fi folositoare în viață. Toate școlile catolice și necatolice, sunt puse sub controlul suprem al statului. Școlile de același grad și tip, aveau aceeași organizare. În ele urmau să se predea aceleași obiecte de învățământ, folosindu-se aceeași metodă de predare. La baza sistemului de învățământ se aflau școlile populare. Ele erau frecventate de copiii țăranilor și meseriașilor. „*Ratio educationis*” cuprindea elemente moderne, care contribuiau la consolidarea învățământului popular: introducerea în planul de învățământ a unor obiecte care nu fuseseră studiate până atunci, ca desenul , „economia de casă”, și „de câmp”, prevederile care statuau ca fiecare națiune să fie instruită în școli naționale, în limba maternă, ca învățământul elementar să fie unic și egal pentru toți cetățenii, iar învățătorii să fie numiți de organele de stat, fără amestecul forurilor bisericești.

Construirea localurilor de școală și întreținerea lor cădea în sarcina comunelor, „domnul de pământ” era obligat să dea materialul de construcție, iar populația oferea mâna de lucru. Se stabilea ca plata învățătorului să fie fixă. Comuna dădea „naturaliile”(produsele agricole) și o treime din salariul în bani, iar la 2/3 din salariul în bani, contribuia „domnul de pământ”. Se hotăra ca învățătorului să i se dea loc de pășunat pentru două vaci și să i se asigure o cameră la școală drept locuință, separată de sala de clasă. Postul de învățător nu mai putea fi împreună cu cel de secretar al satului și cu cel de cântăreț bisericesc. Angajarea învățătorilor urma să se facă pe bază de contract scris, în care să se prevadă drepturile și obligațiile reciproce, ale învățătorilor și ale comunei. Legea acorda o atenție deosebită învățării limbii germane în școala populară¹⁷.

Această reglementare făcea ca învățământul sârbesc și german din Variaș, să aibă spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, aproape aceeași organizare și același conținut. În această perioadă a funcționat la școala sârbă învățătorul menționat anterior, Teodor Viladinovici,

căruia i-a urmat Ieftimie Popovici (1789-1825)¹⁸. La școala germană, primului învățător atestat documentar, J. Greberhardt, i-a urmat Cristoph Nimsgern (1796-1806). Nu există date care să ateste pregătirea profesională a învățătorilor din această perioadă. Putem presupune că au fost formați la Școala normală din Timișoara sau au urmat cursuri obligatorii de perfecționare, în urma cărora li s-a permis exercitarea profesiei. Școala poporală germană era împărțită în două despărțăminte: primul pentru începători și celălalt pentru avansați. În primul despărțământ învățământul cuprindea cunoștințe de bază despre religie, cunoștințe despre litere, citirea literelor. În al doilea despărțământ se parcurgea manualul de citire și unele texte scrise, se efectua scrierea unor propoziții întregi, se învățau scrierea corectă și socotitul. Un accent deosebit se punea pe educație, pe însușirea normelor de comportare civilizată. Se predau de asemenea și cunoștințe despre agricultură. Plata învățătorilor era privită ca o povară pentru comunitate. Districtul școlar era interesat ca împreună cu primăria, să identifice resursele necesare retribuirii învățătorului. În medie, un învățător primea un salariu în bani între 70-100 guldeni¹⁹, iar în natură 50-60 meți²⁰ produse agricole și 6 „clofter” lemne pentru locuință și sala de învățământ. La acestea se mai adăugau 4 iugăre de teren agricol extravilan. În contractele încheiate cu învățătorul, Primăria se obliga să întrețină școala, dar în schimb își aroga dreptul să aleagă și să angajeze învățătorul²¹.

În anul 1806 apare o nouă „*Ratio educationis*”, care readuce preponderența spiritului religios în învățământ. Numărul orelor acordate științelor naturii a fost redus, dar s-a mărit numărul orelor de limba latină și religie. Studiul limbii germane a fost limitat și s-au făcut concesii pentru studiul limbilor naționale. Curând însă nobilimea maghiară a insistat ca în școlile celorlalte naționalități să se facă un loc din ce în ce mai larg, studiului limbii maghiare. Organele bisericești primesc drepturi sporite în controlul învățământului. Preotul era director local și controla școala pentru a observa progresele elevilor la învățatură și dacă învățătorul folosește metoda recomandată de autorități. El asistă la examene și după fiecare semestru face câte un raport către directorul școlilor populare, în care prezintă rezultatele obținute de învățător cu copiii. Protopopii aveau drept de inspecție asupra mai multor școli, iar episcopul peste întreaga sa dieceză²². În perioada în care s-a aplicat această lege, până la evenimentele revoluționare din 1848, la școala sârbă au funcționat ca învățători, Gheorghe Brancovici (1803-1810)-care a fost primul învățător calificat, Simeon Milinkovici (1810-1824), Teodor Bokșanovici (1830-1840)²³. În anul 1805 a venit în Variaș învățătorul Michael Huber și a funcționat ca învățător la școala germană între anii 1806-1836. Născut în 1784 în Leithagebirge, era de formație „educator al poporului”. Era un mare iubitor al muzicii și această pasiune le-a transmis-o și celor 14 copii ai săi²⁴. Unul dintre fiii săi a fost

compozitorul Karl Huber. Pe clădirea școlii vechi de astăzi, în 1889 s-a pus o placă comemorativă care atestă că în acest loc s-a născut compozitorul Karl Huber la 1 iulie 1827, data decesului fiind 20 decembrie 1889. Fiul lui Karl Huber a fost compozitorul maghiar Hubay Jenő, născut în 1858 în Budapesta și decedat în 1937²⁵. Michael Huber a renunțat la postul său din Variaș, în favoarea fiului său Mathias și a mers ca învățător în Secusigiu, unde probabil era căsătorită o fiică de-a sa. Acolo a decedat în anul 1856, dar a fost înmormântat în Variaș, în apropiere de capela cimitirului. Mathias Huber a fost între anii 1836-1869, învățător superior la Variaș. El mai profesase în Hatzfeld, unde a predat probabil în limba maghiară²⁶. Îndeplinind și funcția de director, Mathias Huber a avut o activitate didactică remarcabilă, răsplătită cu decorația „Crucea de argint cu coroană”²⁷. După mai multe încercări neizbutite, prin legea nr.III din 1844, s-a reușit impunerea limbii maghiare ca limbă de predare în școlile din Ungaria. În 1844 școala germană s-a lărgit la două clase și ca urmare a introducerii obligativității limbii maghiare, corpul învățătorilor se completează cu cei care aveau misiunea de a învăța elevii noua limbă. Pe lângă învățătorii inferiori Johann Schiller, Ignatz König, Josef Hertenberger, Josef Kronenbitter, Jakob Scheimer, Dionysius Glass, Christof Martin, au apărut și învățătorii de origine maghiară: Franz Hegedüs, Ernst Szokolcsay. Pentru remunerarea învățătorilor superiori există un contract din 1846, conform căruia Mathias Huber a primit 100 guldeni, 70 meți grâu, 10 meți ovăz, 10 meți porumb boabe, 6 clofteri de lemne și paie după necesitate. El mai primea 4 iugăre de grădină intravilană și locuință liberă. Învățătorii inferiori erau remunerați mai slab, primind doar 78 guldeni, 20 meți grâu și locuință liberă²⁸.

În anul 1821 s-a construit biserica catolică și în 1828 cea ortodoxă sârbă, edificii care mai există și azi. Conform tradiției timpului, școlile s-au ridicat în vecinătatea bisericilor: în 1823 localul școlii germane și în deceniul patru al secolului al XIX-lea, școala sârbă²⁹.

Evenimentele revoluționare din anii 1848-1849, l-au surprins pe Mathias Huber în plină activitate la școala din Variaș. În miezul mișcării europene sau imediat după ce aceasta s-a stins, la școala sârbă au funcționat învățătorii: Todor Miladinovici (1840-1849)-împușcat de soldați ai armatei revoluționare maghiare, aflați în trecere prin Variaș³⁰, Toma Tuțakov (1850-1853), Giuka Pavlovici (1853-1854)³¹. Revoluția de la 1848-1849 a însemnat un pas înainte și în problemele învățământului. Ministru al cultelor și al instrucțiunii publice a fost numit Iosif Eötvös, profesor cu vederi înaintate și atașat cadrelor didactice. El convoacă primul congres al învățătorilor din Ungaria, în care s-au dezbătut probleme ale învățământului. Printre altele, s-a cerut ca învățătorii fără deosebire de naționalitate și confesiune, să devină funcționari de stat, să depindă numai de autoritățile statului și să fie

salariații acestuia. De asemenea, s-a cerut ca proiectele de legi privitoare la învățământ să fie pregătite și dezbătute în adunările învățătorilor și numai după aceea să fie prezentate spre dezbateră și votare în dieta țării. Tot în timpul revoluției, se acordă învățătorilor dreptul de vot și de a fi aleși deputați³². S-a încercat în această perioadă, introducerea unui spirit democratic în învățământ.

După înfrângerea revoluției, prin Constituția din 4 martie 1849, Banatul era desprins de la Ungaria și împreună cu Voievodina, alcătuiau o provincie distinctă sub autoritatea Vienei. Reședința era la Timișoara, iar în fruntea provinciei se afla un guvernator militar, ajutat de mai mulți consilieri, secretari și personal administrativ. Această situație a durat până la 27 decembrie 1860, când Curtea imperială a hotărât încorporarea Banatului la Ungaria. Din 1861 Timișul redevine comitat, fiind condus de un comite și un vicecomite, ajutați de pretori și vicepretori. Această organizare se va păstra până la unirea cu România, din anul 1918³³. În plan școlar, Curtea de la Viena fiind convinsă că ierarhia romano-catolică și cea greco-răsăriteană îi sunt credincioase, a convenit să lase pe seama bisericii organizarea, conducerea și controlul școlilor populare. În anul 1855 acest drept a fost acordat bisericii catolice, iar în anul 1862 a fost acordat și bisericii ortodoxe. În comunele din Banatul provincial preotul locului devenea și inspector al școlii locale (director local). El avea datoria să controleze respectarea legilor și reglementărilor școlare, să supravegheze ca învățătorul să-și exercite atribuțiile, să aplaneze conflictele ce s-ar fi ivit între învățător și comunitate, să îndemne părinții să-și trimită copiii la școală, să urmărească modul în care comuna își îndeplinește obligațiile față de școală și față de învățător. Pe lângă preot, în fiecare comună exista și un inspector mirean. Acesta se preocupa de frecvența elevilor, de retribuirea la timp a învățătorului, de ordinea și curățenia localului școlar. Protopopul era inspector districtual. El controla activitatea parohului, urmărind modul cum acesta își îndeplinește atribuțiile de director local, inspecta școlile pentru a se convinge dacă învățătorul folosește o bună metodă de predare, dacă îndeplinește prevederile regulamentare, dacă are o purtare morală. De asemenea, el controla comunele pentru a se convinge dacă au luat măsuri pentru asigurarea frecvenței școlare, dacă achită la timp salariile învățătorilor, dacă localurile de școală sunt corespunzătoare și sunt dotate cu mobilierul necesar. Episcopul era inspector al tuturor școlilor populare din eparhia sa³⁴.

Pe baza acestor decrete, școlile din Variaș trec sub autoritatea bisericii, devenind școli confesionale. Limba de predare era stabilită de confesiune. Prin intimatul Consiliului Locotenențial al Ungariei din 10 decembrie 1862, nr. 88.914, școlile fundamentale deveneau școli triviale (cu trei clase), cu o programă care să permită elevilor trecerea în a patra clasă

capitală. Erau obligați să frecventeze toți copiii între 6-12 ani. În ce privește activitatea didactică, s-a generalizat metoda intuitivă, din 1855 organizându-se cursuri de pregătire a învățătorilor pentru însușirea ei. Pentru școlile ortodoxe din Banat, cursul a fost susținut la Timișoara de Constantin Ioanovici cu începere din 4 august 1858. Planul de învățământ prevedea studiul religiei, limbii (citirea, gramatica, ortografia și stilistica sau compunerea), „scrisoarea frumoasă” (caligrafia), socoata (aritmetica) și cântarea bisericească. După 1860 s-a păstrat durata și structura anului școlar, fixată prin ordinul 3441 din 5 martie 1855. Cursurile începeau la 1 octombrie și se încheiau în august. Prin Ordinul Consiliului Locotenențial 68.151/17 decembrie 1862, s-a acordat o zi liberă pe săptămână elevilor, s-a definitivat vacanța de Crăciun, Paști și Rusalii³⁵.

În anul 1862, când a fost confesionalizată, datorită creșterii efectivului de elevi, școala sârbă se lărgeste la două clase³⁶. În această perioadă au funcționat învățătorii Pavle Bibici (1855-1862) și Alexa Arnovlievici (1863-1867)³⁷. La școala germană, în perioada când aceasta a avut un caracter confesional, au funcționat învățătorii: Dionssius Glass (1847-1859), Franz Hegedüs (1856-1861), Franz Szoralizy (1861-1869)³⁸. În școlile confesionale, învățământul se desfășura în limba maternă a elevilor, respectiv germană și sârbă.

Perioada inaugurată de încheierea compromisul dualist austro-ungar, a stat sub semnul *Legii XXXVIII din 1868*, legea școlară elaborată la inițiativa ministrului Eötvös dintr-o perspectivă liberală³⁹. Prin acest act normativ se declară pe de o parte obligativitatea învățământului primar pentru toți cetățenii între 6-15 ani și pe de altă parte libertatea învățământului, în sensul că părinții își pot înscrie copiii la orice școală vor. Școli primare aveau dreptul și libertatea de a deschide și susține atât confesiunile, cât și statul, comunele politice (primăriile), societățile și chiar particularii. Obligată să înființeze școli primare, în cazul în care alți factori nu se îngrijesc de aceasta, era numai comuna politică. Limba de instrucție și planul de învățământ îl stabileau susținătorii școlii, cu condiția să cuprindă și obiectele de învățământ fixate de stat. Școala poporală cuprindea două cursuri: cel de toate zilele, pentru copiii între 6-12 ani și cel de repetiție, pentru copiii între 12-15 ani⁴⁰. Statul păstra dreptul de supremă inspecție și stabilea anumite standarde de calitate pe care trebuiau să le respecte școlile. Neîndeplinirea lor putea duce la pierderea caracterului școlii respective și transformarea ei în școală de stat. Spre exemplu era stabilită cifra maximă de elevi la 80 pentru un învățător, asigurarea unui salariu minim de 300 florini, a unei locuințe corespunzătoare și a ¼ iugăr de grădină⁴¹. Conform legii, în școlile elementare trebuiau predate următoarele obiecte de învățământ: religia și morala, scrierea și citire, calculul

mental și cu cifre (aritmetica) și cunoașterea unităților de măsură și a monedelor, gramatica, exercițiile verbale și intuitive, geografia și istoria statului, ceva din geografia și istoria generală, fizica, elementele istoriei naturale cu deosebită considerare la felul de trai și la ținutul căruia aparțin majoritatea părinților elevilor, exerciții practice din economia câmpului și din grădinărit, cunoașterea principalelor drepturi și datorințe cetățenești, cântarea, gimnastica orientată spre exerciții militare⁴². În ce privește structura anului școlar, legea din 1868 preciza că durata anului școlar era de cel puțin 8 luni la sate și cel puțin 9 luni la orașe. Prin dispoziții ulterioare s-a stabilit ca școala să înceapă la 1 octombrie și să dureze până la 31 mai. În iunie se țineau examenele, iar lunile iulie, august și septembrie erau luni de vacanță. În timpul anului școlar, în afară de duminici și sărbători, legea mai prevedea ca zile de vacanță: la Crăciun 3 zile, la Paști 5 zile, la Rusalii 3 zile. În fiecare săptămână, după obiceiul sau cerințele locului, elevii aveau o zi liberă în afară de duminică și sărbători. Cursurile se desfășurau zilnic timp de 5 ore: 3 ore dimineața și 2 după amiaza⁴³.

Bazându-se pe legea din 1868, școala germană din Variaș se deconfesionalizează în același an, transformându-se în școală comunală și fiind retrasă de sub tutela bisericii. În acea perioadă a fost un „scandal sătesc”, dar nu se știe dacă schimbarea statutului școlii, se leagă de acest eveniment nedorit din viața comunității germane⁴⁴. Probabil că motivația locuitorilor germani de a renunța la caracterul confesional al școlii, era de ordin material. Legea din 1868 nu fixa nici o limită pe care nu ar putea-o trece confesiunile când e vorba de asigurarea dării culturale necesare pentru susținerea școlilor lor. În aceeași lege, fiind vorba despre sarcina comunelor politice în legătură cu susținerea școlilor comunale, se stabilea o limită a sarcinilor, fixându-se o contribuție de maximum 5 %, socotită după darea directă. De la această limită în sus, școala comunală era subvenționată de stat, lucru care nu se întâmpla în cazul școlilor confesionale⁴⁵. Implicarea financiară a statului în susținerea școlilor, îi dădea însă drepturi suplimentare de a se amesteca în viața lor internă și de a le impune condiții care lezau autonomia școlară a naționalităților. Școala comunală din Variaș era condusă de un scaun școlar, care includea pe lângă preotul catolic și reprezentanți ai învățătorilor. Scaunului școlar i s-a atribuit alegerea cadrelor didactice, grija pentru plata acestora , conceperea planului de învățământ, participarea la examene și administrarea patrimoniului. O dată cu transformarea în școală comunală, școala germană s-a lărgit la trei clase⁴⁶.

Școala sârbă a rămas confesională, fiind administrată de comitetul parohial, avându-l director pe preot și fiind inspectată de protopop. Învățătorii erau aleși de sinodul parohial și confirmați de consistoriul din Timișoara. La fel ca și celelalte școli ortodoxe sârbe din comitatul Timiș, școala din Variaș se afla sub jurisdicția Episcopiei Timișoarei. În anul 1872,

populația sârbă a construit un nou local școlar în apropierea bisericii, la care s-a adăugat în 1902 încă o clădire, care cuprindea o clasă și locuința învățătorului, transformate ulterior în cantina internatului⁴⁷. În anii 80 ai secolului al XX-lea, aceste edificii au fost demolate, construindu-se pe acel spațiu un bloc de locuințe, care adăpostește la parter poșta și centrala telefonică. În anul 1879 este adoptată Legea școlară XVIII, elaborată de ministrul de culte și instrucțiune publică Trefort. Paragraful 4 al acestei legi preciza că: „Limba maghiară face parte din obiectele de studiu obligatoriu în toate școlile primare publice”. Conform planului de învățământ publicat mai târziu pe baza acestei legi, limba maghiară avea să se predea în școala cu un învățător 3 ½ ore pe săptămână, iar în școala cu 2 învățători 6 ore pe săptămână. Învățarea limbii maghiare începea în clasa a II-a. Studiul limbii maghiare era justificat din considerații practice și anume ca cetățenii nemaghiari să poată avea prilejul de a cunoaște limba statului⁴⁸. Atât în școala germană, cât și în cea sârbă, se reintroduce studiul obligatoriu al limbii maghiare. Învățătorii sârbi care au activat din 1868 și până în primii ani ai secolului al XX-lea, au fost următorii: Giorgie Bogosav (1868-1880), Milan Pavlovici (1878-1880), Dușan Gaiđasevici (1880-1882), Milena Kirilovici (1883-1886)-prima învățătoare, Sofia Neșkovici Vuicici (1886-1904), Kosta Vuicovici (1883-1906)⁴⁹.

Învățătorul Mathias Huber a fost pensionat în anul 1869. Pensia lui consta în 200 guldeni, 2 clofter lemne și locuință liberă. Scaunul școlar a dat libere toate cele 3 posturi învățătoarești, pentru a fi ocupate pe baza noilor reglementări. Posturile vor fi fost foarte râvnite, din moment ce s-au depus 34 de cereri. Scaunul școlar i-a ales pe Johann Heim ca învățător la prima clasă, Johann Schipper la a doua și Michael Durst la a treia clasă. J.Schipper s-a mutat în anul 1872 la Dudeștii-Noi, iar succesorul său Johann Hujon a funcționat în Variaș numai un an școlar (1872-1873), după care a plecat la Saravale. I-a urmat Josef Kertesz, care a activat la școala din Variaș mai mulți ani, între 1873-1904. Pentru că vechea clădire școlară nu mai corespundea numărului de trei clase existent în acel moment, în anul 1874 a fost ridicat un nou edificiu școlar lângă casa parohială, având trei săli de clasă și trei încăperi pentru locuințele învățătorilor. În 1883, datorită numărului mare de copii, școala comunală germană s-a lărgit la patru clase, iar scaunul școlar a ales-o ca învățătoare pe Elisabeth Becker (1883-1893). Ea a fost retribuită cu 500 florini, 4 clofter lemne, locuință gratuită. Ca o „victimă a profesiei sale”, cum este numit în notițele lui J.Heim, învățătorul Michael Durst a murit în al 43-lea an de viață, după ce a activat 7 ani ca învățător și alți 9 ca director la școala comunală (1869-1884). I-a urmat în funcția de director J.Heim, care a activat în această școală 32 de ani, între 1869-1901. În locul învățătorului defunct, a fost ales Michael Kelemen (1884-1906), care îl suplinise deja pe Durst atunci când boala îl țintuia la

pat. În anul 1893 a murit învățătoarea Elisabeth Becker, iar în locul acesteia a fost aleasă Elisabeth Schwartz (1893-1894), cu un salariu de 500 florini și 50 fl. pașal suplimentar pentru locuință. J.Heim a fost înlocuit din funcția de director cu J.Kertesz, dar anul nu se poate preciza cu exactitate, însă se presupune că a fost după 1893. Cauza cea mai probabilă este legată de misiunea de maghiarizare a școlii. Faptul că J.Kertesz era în anul 1898 director, reiese dintr-o însemnare a lui Anton Anton, care relatează că în 6 decembrie 1898 s-a sărbătorit jubileul de 25 de ani al învățătorului-director J.Kertesz. În seara acelei zile a avut loc o serenadă la lumina lampionilor, organizată de „Asociația cântăreților bărbați” și de către foștii săi elevi. Din partea Asociației a fost învățătorul M. Kelemen, care a ținut un discurs și din partea elevilor, cel care ne-a lăsat însemnarea, Anton Anton. În aceeași seară a avut loc la hotelul „Schnur”, o seară festivă unde nu au lipsit toasturile reușite. De amintit sunt cel al preotului Klivinyi, al învățătorului P.Marschall, al fostului elev Georg Friedrich și al învățătorului Kelemen. Fetele cântărețe (corul bisericii) au intonat un cântec sărbătoresc, după care Elisabeth Kilburg a ținut un discurs și i-a înmănat sărbătoritului un prosop de violină, brodat de Ana Burger. În dimineața zilei de 7 decembrie 1898, au avut loc festivitățile tineretului școlar care au întrecut prin grandoare, tot ce a fost organizat până atunci. La școală s-au adunat tineri și bătrâni, pentru a participa la acest moment festiv. O delegație a mers la locuința lui Kertesz și l-a invitat la festivitățile care au urmat. Sala învățătoarească (cancelaria) a fost decorată cu flori și steaguri iar la sosirea directorului s-a cântat „Eljen” pe 100 de voci. El a fost întâmpinat din partea elevilor de Alexander Kuhn și de învățătorul pentru limba maghiară J. Kelemen. Impresionantă a fost cuvântarea în limba germană, ținută de doamna Barbara Anton. Cu foarte mare greutate directorul a reușit să-și ascundă emoțiile, mulțumind în cuvinte calde, pentru festivitatea organizată în cinstea lui. Din partea cadrelor didactice, M. Kelemen a ținut o cuvântare de felicitare și i-a înmănat sărbătoritului un lexicon deosebit. Din partea foștilor elevi, a primit un frumos instrument de scris, iar tineretul școlar i-a înmănat o coroană de dafin. Apoi întreaga adunare a mers la biserică, pentru a participa la slujba festivă⁵⁰.

În anul 1893 este adoptată *Legea XXVI* care reglementa salarizarea învățătorilor. Ea păstra prevederile mai vechi din *Legea XXXVIII* cu privire la salarizare: salariul minim anual pentru învățătorul definitiv să fie 300 florini, să se asigure învățătorului locuință corespunzătoare și să i se dea o grădină de legume de cel puțin ¼ iugăre. Pe lângă acestea, legea din 1893 prevedea introducerea cvinvinalelor, adică un spor de leafă din cinci în cinci ani⁵¹. La fiecare 5 ani se adăugau 50 florini la salariul de bază, aplicându-se mărirea de 5 ori și ajungându-se astfel după 25 de ani la un spor de 250 florini⁵². Această lege lovea în primul

rând în școala confesională sârbă din Variaș, deoarece ea era întreținută exclusiv de comuna parohială care plătea darea culturală, iar mărirea de salariu presupunea creșterea cuantumului acestei contribuții a locuitorilor sârbi. Școala putea să ceară ajutor de la stat pentru întregirea salariului învățătoresc, dar în acest caz statul putea interveni mai adânc în organizarea ei, în instituirea și disciplinarea învățătorilor.

În anul 1890 s-au dat în folosință câte o grădiniță pentru copiii germani și sârbi. În anul 1896, sporind numărul efectivului de elevi, școlii comunale germane i s-a adăugat clasa a V-a⁵³. Într-o ședință comunală din 1898, s-a hotărât înființarea unei școli de meserii și a unei școli populare, dar intenția nu a putut deveni realitate. Țelul politicii școlare a statului era în această perioadă, acela de a transforma școlile confesionale și comunale, în școli de stat. Folosind o tactică de ademenire prin promisiuni financiare, combinată cu una bazată pe presiuni și mijloace coercitive, autoritățile politice au reușit să convingă populația germană a Variașului, să accepte transformarea școlii comunale în școală de stat. Au existat desigur și elemente potrivnice față de acest demers, dar inevitabilul s-a produs. La 29 ianuarie 1899, școala comunală a fost predată într-un cadru festiv, curatorului școlar de stat. De acum înainte Primăria plătea statului o contribuție școlară anuală în valoare de 4800 coroane și era absolvită de obligația întreținerii școlii și plata salariilor învățătoresți. Predarea școlii către stat a fost privită de Harald Steinakker în însemnările sale intitulate „*Amintiri despre viață*”, ca un „adevăr amar”, concluzionând că unui șvab din Ungaria de sud, îi erau mai dragi banii decât limba maternă. Nu se cunosc cu exactitate sentimentele pe care le-au avut învățătorii față de acest eveniment. Sigur este faptul că ei au fost supuși presiunii și propagandei statului⁵⁴. Desigur că remunerația învățătorilor se îmbunătățea, însă de acum înainte în școala de stat învățământul se va desfășura în limba maghiară, chiar dacă copiilor li se mai preda și limba maternă (germana). În anul 1902 s-a construit pe aceeași locație, lângă casa parohială catolică, școala nouă (numită actualmente „școala veche”)⁵⁵.

În decursul timpului, efectivele de elevi atât la școala sârbă, cât și la cea germană, au cunoscut o evoluție pozitivă, reflectând prefacerile economice și sociale pe care le-a cunoscut localitatea pe întreg parcursul veacului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. La școala sârbă, populația școlară a evoluat astfel: 1810-62 elevi, 1834-72 elevi, 1872-100 elevi, 1886-113 elevi, 1896-208 elevi, 1902-212 elevi, 1903-202 elevi⁵⁶. Se constată o evoluție constant pozitivă a numărului de elevi, exceptând perioada anilor 1902-1903 când efectivul a scăzut. Într-un raport către Consistoriul Eparhial din 5 aprilie 1899, inspectorul școlar Mata Kosovaț a consemnat că în Variaș la școala de băieți activa învățătorul Kosta Vuikovici, care răspundea de o clasă cuprinzând 65 de elevi, iar la școala de fete funcționa învățătoarea Sofia

Vuicici care instruia 51 de elevi. În afară de cele două școli, a existat și școala de aprofundare (repetiție), care cuprindea copiii între 12-15 ani⁵⁷. La școala germană, anul 1890 a fost unul record în ce privește efectivul de elevi: 514 copii, dintre care 265 erau băieți și 249 fete⁵⁸. Frecvența la această școală se menține la cote ridicate, pe parcursul secolului al XIX-lea:

Nr. Crt.	Anul școlar	Numărul elevilor îndatorați să frecventeze	Numărul elevilor care au frecventat	Procentul frecvenței școlare %
1.	1804-1805	165	135	81,8
2.	1809-1810	182	176	96,6
3.	1819-1820	261	225	86,2
4.	1827-1828	233	225	96,1
5.	1855-1856	289	277	95,8
6.	1870-1871	415	360	86,5
7.	1880-1881	506	458	90,5

În anul 1902, frecventau cursurile în jur de 70-80 elevi în fiecare clasă din cele cinci ale școlii de stat⁵⁹.

Apogeul politicii de maghiarizare a învățământului popular, îl reprezintă *Legea XXVII din 1907*, numită și *Legea Apponyi*⁶⁰. Până către anul 1900, în legile școlare se arăta că scopul școlii populare este de a da copiilor poporului o creștere care să-i dezvolte deopotrivă în direcția intelectuală, moral-religioasă, estetică și fizică, așa ca ei să poată deveni oameni harnici și folositori sieși, familiei, patriei și societății omenești, deci se preconiza o dezvoltare largă a personalității copiilor⁶¹. Conform Legii Apponyi, scopul principal al școlii populare era educația patriotică, iar educația religioasă-morală trecea în plan secund⁶². Intențiile legii din 1907 erau exprimate în termenii următori: „Fiecare școală și fiecare învățător, fără considerație la caracterul școlii și la împrejurarea că beneficiază de ajutor de stat sau ba, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartinerii la națiunea maghiară, precum și modul de gândire religioasă-morală⁶³. Această educație se realiza prin intermediul limbii maghiare, care s-a introdus în următorul număr de ore: la școala cu un învățător 13 ore pe săptămână, cu doi învățători 21 ½ ore, cu 3 învățători-26 ½ ore, cu 4 învățători-32 ore, cu 5 învățători-32 ore. După patru ani de școală copiii naționalităților trebuiau să știe să vorbească și să scrie ungurește, în așa fel încât să-și poată exprima cu înțeles gândurile. În școala de repetiție (pentru copiii între 12-15 ani), cursurile se desfășurau exclusiv în limba maghiară. Învățătorii deveneau funcționari ai statului

și erau plătiți mai bine decât până atunci: cu 1000 coroane pe an și gradații mai multe, care după 30 de ani de activitate mai însemnau 1000 coroane⁶⁴. Învățătorii deveneau astfel, instrumente ale politicii de maghiarizare dusă de statul maghiar. Această lege a afectat deopotrivă școala confesională sârbă și cea germană de stat din Variaș. Numărul orelor de limba maghiară a ajuns să depășească cu mult numărul orelor prevăzute pentru limba maternă, atât în cazul sârbilor, cât și al germanilor. Introducerea limbii maghiare în școli a apărut inițial ca un fapt normal, din moment ce aceasta era limba oficială a statului. Exagerările promovate de Legea Apponyi în privința supraîncărcării planului de învățământ cu ore de limbă maghiară, au determinat un efect opus intențiilor statului: îndepărtarea copiilor de această limbă predată în exces. Cerințele legii din 1907, au fost duse la îndeplinire conștiincios la școala de stat din Variaș. Copiilor germani li s-a interzis folosirea limbii materne chiar și în pauze, în curtea școlii, recomandându-li-se conversații în limba maghiară, pentru a o aprofunda mai bine⁶⁵. Șvabii și sârbii din Variaș, resimțeau politica școlară din această perioadă, ca pe o îndepărtare de limba și cultura lor. Conducerea școlii de stat a fost predată de I.Kertes varșezeanului Franz Burger (1906-1920), după care a preluat-o Wilhelm Reb (1908-1940) și apoi Nikolaus Marshall (1922-1956). Cadrele didactice în timpul primului război mondial și în perioada imediat următoare au fost: soția directorului F.Burger, Neníké (1910-1920), Elisabeth Ujsaghy (Erzsini, 1901-1925), Emerich Kovacs (Kovacsbacsi), Maria Nemes. Lor li se datorează renumele dobândit de școala din Variaș, care s-a păstrat și după 1918⁶⁶. Învățătorii de la școala confesională sârbă, care au funcționat după adoptarea Legii Apponyi au fost următorii: Stanimir Teodorovici (1905-1918), Iulca Ceabdarici (1905-1918), Rada Lungulov (1911-1918)⁶⁷.

La 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia se exprimă voința populară de unire a Banatului cu România. Timișul a fost reprezentat de 182 delegați oficiali. Conferința de Pace de la Paris va dispune retragerea forțelor de ocupație sârbe și franceze din Banat și instaurarea conducerii politico-administrative românești. La 28 iulie 1919 este instalat primul prefect român al județului Timiș, dr. Aurel Cosma⁶⁸.

În Sfatul Național al Șvabilor din 3 noiembrie 1918, Variașul a fost una dintre primele comune care a militat deschis pentru germanizarea sistemului de învățământ în școlile populare șvăbești. Învățătorul-director Franz Burger, alături de alți învățători, precum Franz Henzel din Chinezu, au militat pentru o școală națională și pentru autonomia școlară a germanilor bănățeni. S-a adoptat în 1919 și un nou regulament pentru școlile populare șvăbești, cunoscut sub denumirea de „*Lege populară șvăbească*” care cuprindea următoarele 10 principii: 1. Cel mai frumos salut german este: „Salută-l pe Dumnezeu”. Cu aceste cuvinte

salută-ți părinții, cunoscuții, superiorii; 2. Numele tatălui tău, limba mamei tale, să-ți fie sfinte; 3. Fidelitatea este emblema germanului. Servește cu fidelitate poporul și patria; 4. Apreciază foarte mult moștenirea predecesorilor tăi. Munca și osteneala au făcut moștenirea și numai munca și osteneala s-o îmbogățească; 5. Vrei să trezești o apreciere foarte înaltă ? Muncește și sacrifică-te pentru poporul tău; 6. Pe cel mai mare dușman să-l purtăm în interiorul nostru. Cearta, invidia, ura să-l nimicească în acest piept; 7. Pune întotdeauna bunăstarea poporului înaintea intereselor proprii; 8. Cea mai distrugătoare povară e minciuna. Minte ta și sentimentele, vorba și acțiunea să-ți fie adevărate și sincere; 9. Fă ca legea să fie voința ta, pentru a fi om liber și nu sclav ; 10. Viața e o luptă, nu te teme de ea, nu o repudia, nu o îndepărta.

Școala populației germane din Variaș a rămas după 1918 școală de stat, dar de data acesta românească. Școala sârbă a rămas pe mai departe școală confesională.

Speranța germanilor că vor avea dreptul să-și creeze o școală națională s-a păstrat și în noile condiții. Pentru că acest vis nu li s-a îndeplinit, germanii varieșeni au început să caracterizeze noua situație școlară ca proces de „românizare a învățământului.” Perioada în care funcția de ministru al învățământului a fost ocupată de Anghelescu (1933-1937) a fost caracterizată folosindu-se această sintagmă⁶⁹. Desigur că exista o contradicție între năzuințe și starea de fapt, dar comparând situația școlară a naționalităților după 1918 cu cea de dinainte, există totuși o diferență, dacă nu în primul rând calitativă, cel puțin în ce privește proporțiile fenomenului de deznaționalizare. Din anul 1926, școala de stat s-a extins cuprinzând 7 clase⁷⁰. În perioada dintre cele două războaie mondiale au funcționat la școala de stat sub conducerea directorului Nikolaus Marshall, următoarele cadre didactice: Marias Nemes (1911-1923), Elisabeth Hensel (1928-?), Käthe Friedrich (1931-1934), Elise Portscheller (1934-1937), Hans Teschler (1936-1937), Mathias Wunderlich (1938-1939), Katharina Ochsenfeld (1938-1939), Peter Bartl (1938-1939). La școala confesională sârbă au funcționat în perioada dintre cele două războaie mondiale învățătorii: Vasa Rosici (1919-1958), Giura Cârpenișan (1920-1960), Anghelina Savici Rosici (1930-1965), Velinca Giorgievici (1921-1924), Aurelia Adamov (1925-1927), Catița Stankov (1927-1928), Melania Bugarin (1928-1929), Novac Stankovici (1935-1936), Liubișa Petkovici (1936-1937), Goico Vukmirovici (1937-1944). În anul 1937 a fost luată hotărârea ca cele 54 de școli confesionale sârbești să fie împărțite în 8 districte. Districtul Variaș cuprindea localitățile: Variaș, Sânnicolau-Mare, Gelu, Satchinez, Mănăștur, Saravale și Cenad. Revizor școlar pentru acest district era Giura Cârpenișan, învățător în Variaș⁷¹. Între anii 1926-1934, a funcționat în clădirea școlii de stat o școală de ucenici⁷². În 1936 a fost numit primul învățător

român la școala populară din Variaș, Virgil Georgescu, care realiza pregătirea premilitară cu tot tineretul școlar⁷³. Din toamna anului 1938, a fost înființată școala cu limba de predare română, primul învățător fiind Virgil Georgescu⁷⁴. Se răspundea astfel necesității de instruire a copiilor români, ai căror părinți veniseră în cea mai mare parte din zona Bihorului, pentru a munci în gospodăriile și pe pământurile proprietarilor locali.

Din perioada dictaturii regelui Carol al II-lea, datorită politicii externe de apropiere a României de Germania Nazistă și politica școlară a guvernului evoluează în sensul dorit de șvabi. În timpul dictaturii generalului Antonescu, în 1941, s-a adoptat „*Legea pentru organizarea sistemului școlar german în România*”, care recunoștea pentru această populație dreptul de a avea un sistem propriu de învățământ. Se înființează *Oficiul Școlar al Poporului German din România*, iar în toamna anului 1942 școlile de stat din localitățile cu populație germană, s-au predat către această minoritate. Acest lucru s-a întâmplat și în Variaș. Limba română a rămas însă materie obligatorie în planul de învățământ. Organizarea școlară și a examenelor, planul de învățământ, problemele legate de personal, intrau în atribuțiile Oficiului școlar al minorității⁷⁵. În această perioadă se desfășura a II-a mare conflagrație mondială, a cărei sfârșit va aduce schimbări majore și în România.

În 1944 școala sârbă funcționa cu 7 clase. Între cadrele didactice care au funcționat la această școală după 1945 se numără: Bogdan Petkovici (1945-1946), Voislav Sobici (1946-1948)⁷⁶. La 1 aprilie 1946 își înceta existența școala confesională sârbă, după aproape 200 de ani de existență⁷⁷. Dintre cadrele didactice germane care au profesat după 1945, se pot enumera: Johann Tittenhofer (1948-?), Wilhelm Reb (1950-1951), Leni Berger (1949-1951), Ani Huss (1953-1956), Hedwig Ficker (1951-1953), Anton Kleitsch (1951-1953), Erich Götz, Peter Friedrich, Alois Müller⁷⁸.

După ce România a devenit stat comunist, în anul 1948 ca urmare a reformei învățământului, s-au înființat în Variaș trei școli de 7 ani cu limbile de predare română, germană, sârbă și o școală de 4 ani cu limba de predare maghiară, fiecare având conducere separată⁷⁹. În anul 1950 la școala română era director Virgil Georgescu, la cea germană Nicolae Marschall și la cea sârbă Gheorghe Cârpenișan. Între 1953-1959 funcțiile de directori le-au deținut următorii: la școala română Virgil Georgescu căruia i-a urmat Ion Carp, la școala sârbă Milan Luchin, căruia i-a urmat Angela Luchin, iar la școala germană Johann Tittenhofer, căruia i-a urmat P. Friedrich. Unificarea școlilor din punct de vedere administrativ s-a produs în 1959, rezultând o singură instituție școlară cu patru secții: română, germană, sârbă și maghiară⁸⁰. Primul director al școlii unificate a fost Draga Luchin, căruia i-a urmat Matei Boldovină și din 1968 Ion Stănică .

Despre câțiva dintre directorii menționați mai sus e necesar să aducem câteva informații suplimentare. Nicolae Marschall a funcționat ca învățător și director al școlii din Variaș. Originar din localitate, a studiat teologia, pe care însă nu a predat-o. După anul 1950 a funcționat ca profesor suplinitor, predând limbile germană și română. Cunoștea și alte limbi ca: latina, maghiara, franceza. A fost consilier la Cooperativa de Consum și a condus internatul școlar încă de la înființare. A fost stimat de populația din comună, de zecile de generații de elevi pe care i-a format. Gheorghe Cărpenișan era originar din Sânnicolau-Mare. A urmat școala primară și gimnaziul în Sânnicolau-Mare și apoi Școala Normală din Sombor. Din anul 1920 a funcționat ca învățător și director la școala sârbă timp de 32 de ani și apoi ca profesor suplinitor până în 1960. Timp de 40 de ani a funcționat în aceeași școală și a educat zeci de generații care l-au prețuit. Forurile superioare i-au acordat pentru activitatea lui deosebită mai multe distincții: gradația de merit și gradul superior în 1946, laude publice în 1948. Virgil Georgescu a fost primul învățător și director la școala română. A funcționat cu întreruperi până în 1948, fiind pe front și în prizonierat. Fiind legat de școala căreia i-a pus bazele, s-a întors la Variaș, funcționând în continuare ca director și calificându-se ca profesor. După 1953 funcționează ca profesor la Școala din Igrăș și apoi la Liceul din Periam. S-a remarcat în activitatea culturală, pregătind corul școlar și al căminului cultural. Între 1940-1948, la școala română au mai funcționat ca învățători Ion Oprescu, soții Nedriță, surorile Ciobanu, învățătoarea Leahu, învățătorul Oprea.

După reforma școlară din anul 1948, învățământul este în întregime laicizat, se promovează obiectele de învățământ cu conținut științific, dar activitatea didactică și extradidactică este pusă în slujba propagării ideologiei partidului comunist. Educația se desfășura pe cicluri: clasele I-IV-ciclul I, la care predau învățătorii și clasele V-VII(mai târziu V-VIII)-ciclul al II-lea, la care predau profesorii. În clasele ciclului II, cursurile școlii din Variaș erau frecventate și de elevi ai localităților vecine: Gelu, Sânpetru-Mic, Bărăteaz, Satu-Mare etc., pentru care în anul 1949 s-a înființat un internat mixt. În primii ani, din cauza absenței cadrelor didactice calificate, la ciclul II au predat mulți suplinitori din rândul învățătorilor sau al absolvenților de licee teoretice. În anii '50 sunt repartizați în Variaș primii profesori calificați: Ion Stănică, Marius Stăniloiu, Ana Vlașcici.

În anul 1961 s-a trecut la învățământul general obligatoriu de 8 ani, iar din 1969, de 10 ani. Începând cu anul școlar 1974-1975, Școala din Variaș a devenit școală generală cu clase afiliate (prima treaptă de liceu), la Liceul din comuna Periam. Între anii 1968-1989, instituția i-a avut directori pe Ion Stănică și Alois Müller⁸¹. Ultimul a funcționat la școala din comuna natală între anii 1955-1985, ocupând atât funcția de director (pentru o perioadă mai

scurtă), cât și aceea de director adjunct. A. Müller și-a iubit profesia, a fost profund implicat în destinele școlii, fiind apreciat atât de localnici, cât și de superiori⁸². Ion Stănică, originar din localitatea Leicești (Argeș), a activat la școala din Variaș între anii 1953-1990. Fiind numit director în anul 1968, a reușit să obțină de la autoritățile raionale fondurile necesare pentru construirea unei școli cu două etaje și încălzire centrală. A fost o performanță, deoarece pentru localitățile rurale se aprobau construcții mai mici, cu un etaj. Proiectul noii clădiri școlare l-a făcut inginerul pensionar Peter Ficker, iar munca pentru ridicarea edificiului au prestat-o locuitorii comunei: români, germani, sârbi, maghiari, meglenoromâni, ucraineni, țigani. Școala nouă a fost fondată în anul 1969, terminată în 1970 și dată în folosință în 1972, cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a republicii⁸³.

În perioada 1948-1989, naționalitățile de pe cuprinsul localității au avut posibilitatea să se instruiască în limba maternă, însă în condițiile unui regim dictatorial comunist, a absenței libertății de exprimare, resimțită inclusiv de români. Comparând această situație nu cu una ideală, ci cu aceea întâlnită în alte țări comuniste, se poate afirma că în România socialistă naționalitățile au avut cadrul formal necesar pentru a-și păstra identitatea. În epoca comunistă, localitatea Variaș a cunoscut o evoluție demografică și socială, mutații în ce privește structura națională a populației. Despre evoluția învățământului local în această perioadă se pot exprima o multitudine de judecăți de valoare și mai sunt încă vii în memorie fapte și evenimente. Pentru ca subiectivitatea să nu-și poată spune cuvântul, pentru ca timpul să ceară adevărul de eroare, las timpului această perioadă, pentru că el este cel mai mare judecător.

Note

- ¹ Aron Rosić , *Iz sela u selo-Varjaš* , *Kriterion* , Timișoara , 1986 , p. 34.
- ² *Ibidem* , p. 37.
- ³ *Ibidem* , p.34.
- ⁴ Alois Müller , Milan Luchin , *Monografia Școlii Generale din comuna Variaș , județul Timiș:1776-1976* , Variaș , 1976 , p.2-3.
- ⁵ A.Rosić , *op.cit.* , p. 37.
- ⁶ A.Müller ,M.Luchin , *op.cit.* , p. 2.
- ⁷ Nikolaus Engelman , *Warjash Ein Heimatbuch* , Pinsker-Verlag GmbH , Mainburg , 1980 , p. 95.
- ⁸ Johann Tittenhofer , *Festschrift zur 200 Jahrfeier der Banater Heidegemeinde Warjasch* , 20 sept. 1986 in Altdorf bei Landshut , p. 38.
- ⁹ N.Engelman , *op.cit.* , p. 95 .
- ¹⁰ Ioan Munteanu , Rodica Munteanu , *Timiș , Monografie* , Editura Marineasa , Timișoara , 1998 , p.60-62.
- ¹¹ *Ibidem* , p. 310.
- ¹² I.D.Suciu , *Revoluția de la 1848-1849 în Banat* , Editura Academiei , București , 1968 , p. 30.
- ¹³ Victor Țircovnicu , *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)* , Editura Didactică și Pedagogică București , 1970 , p. 43.
- ¹⁴ *Unitate monetară care a circulat în Imperiul Habsburgic și Imperiul Austro-Ungar.*
- ¹⁵ *Ibidem* , p. 44-45.
- ¹⁶ I.Munteanu , R.Munteanu , *op.cit.* , p.62.
- ¹⁷ V.Țircovnicu , *op.cit.* , p. 46-48.
- ¹⁸ A.Rosić , *op.cit.* , p.37.
- ¹⁹ *Monedă de aur sau argint care a circulat în mai multe țări din Europa.*
- ²⁰ *Măsură veche pentru cereale egală cu circa 1-2 ocale.*
- ²¹ N.Engelman , *op.cit.* , p. 95-96.
- ²² V.Țircovnicu , *op.cit.* , p.58.
- ²³ A.Rosić , *op.cit.* , p. 37.
- ²⁴ N.Engelman , *op.cit.* , p.96.
- ²⁵ J.Tittenhofer , *op.cit.* , p. 38.
- ²⁶ N.Engelman , *op.cit.*, p. 96.
- ²⁷ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p. 9.
- ²⁸ N:Engelman , *op.cit.* p. 97.
- ²⁹ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p. 3.
- ³⁰ *Ibidem* , p.9.
- ³¹ A.Rosić , *op.cit.* p.37.
- ³² V.Țircovnicu , *op.cit.* , p.118.
- ³³ I.Munteanu , R.Munteanu , *op.cit.* , p. 63-65.
- ³⁴ V.Țircovnicu , *op.cit.*, p. 121-122.
- ³⁵ Nicolae Bocșan , Valeriu Leu , *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea , Circulare școlare bănățene* , Presa Universitară Clujeană , Cluj-Napoca , 2002 , p.29.
- ³⁶ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p.2.
- ³⁷ A.Rosić , *op.cit.* , p.37.
- ³⁸ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p. 9.
- ³⁹ N.Bocșan , V.Leu , *op.cit.* , p.31.
- ⁴⁰ G.Sima , *Școala românească din Transilvania și Ungaria , Dezvoltarea ei istorică și situația ei actuală* , București , 1915 , p.18.
- ⁴¹ N.Bocșan , V.Leu , *op.cit.* , p.31.
- ⁴² Dr. Balo Joysef , *Organizațiunea învățământului popular din Ungaria . Manual pentru instituttele pedagogice , tradus de dr. Petru Pipoș* , Arad , 1911 , p.130.
- ⁴³ V.Țircovnicu , *op.cit.* , p.170-171.
- ⁴⁴ N.Engelman , *op.cit.* , p.97.
- ⁴⁵ *Școala noastră populară și darea culturală* , Arad , 1918 , p. 6-7.
- ⁴⁶ N.Engelman , *op.cit.* , p. 97.
- ⁴⁷ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.*, p.3.
- ⁴⁸ G.Sima , *op.cit.* , p.23.
- ⁴⁹ A.Rosić , *op.cit.* , p.37.
- ⁵⁰ N.Engelman , *op.cit.* p.99-100.
- ⁵¹ V.Țircovnicu , *op.cit.* , p.160.
- ⁵² *Dreptatea* , Timișoara , I , 1894 , nr.163 , din 27 iulie/8 august , p.6.
- ⁵³ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* p.2.
- ⁵⁴ N.Engelman , *op.cit.*, p.100-101.
- ⁵⁵ J.Tittenhofer , *op.cit.* , p.39.
- ⁵⁶ A.Rosić , *op.cit.* , p.36.
- ⁵⁷ *Ibidem* , p.35.

- ⁵⁸ N.Engelman , *op.cit.* , p.100.
- ⁵⁹ J.Tittenhofer , *op.cit.*, p.39.
- ⁶⁰ V.Țircovnicu , *op.cit.*, p. 161.
- ⁶¹ *Ibidem* , p.177.
- ⁶² G.Sima , *op.cit.*, p.26.
- ⁶³ *Noua lege școlară . Articolul de lege XXVII din 1907 . Traducere de Lazăr Triteanu , Sibiu , 1907 , p. 17.*
- ⁶⁴ G.Sima , *op.cit.*, p.26-27.
- ⁶⁵ N.Engelman , *op.cit.*, p.102.
- ⁶⁶ *Ibidem*
- ⁶⁷ A.Rosić , *op.cit.* , p.37.
- ⁶⁸ I.Munteanu , R.Munteanu , *op.cit.* , p.66-67.
- ⁶⁹ N.Engelman , *op.cit.* , p.102-103.
- ⁷⁰ J.Tittenhofer , *op.cit.* p.39.
- ⁷¹ A.Rosić , *op.cit.*, p.37.
- ⁷² A.Müller , M.Luchin , *op.cit.*, p.2.
- ⁷³ J.Tittenhofer , *op.cit.* , p.39.
- ⁷⁴ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p.2.
- ⁷⁵ N.Engelman , *op.cit.* ,p.104.
- ⁷⁶ A.Rosić , *op.cit.* , p.37.
- ⁷⁷ Dušan Sablić , *Srpsko školstvo u Rumuniji (1919-1989)* , Ed Demokratski Savez Srba i Karasevara u Rumuniji , Timișoara , 1996 , p.48.
- ⁷⁸ N.Engelman , *op.cit.* , p.104.
- ⁷⁹ A.Müller , M.Luchin , *op.cit.* , p.2.
- ⁸⁰ *Ibidem.*
- ⁸¹ *Ibidem* , p.2-3 și 9-10.
- ⁸² J.Tittenhofer , *op.cit.* , p. 39.
- ⁸³ N.Engelman , *op.cit.* , p.105.